

Олена Козир

Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини

МАРГАРЕТ МІД І САМОА: КРИТИКА ДЕРЕКА ФРІМЕНА НА «ДОРΟΣЛІШАННЯ НА САМОА»

Маргарет Мід – американський антрополог, професор Нью-Йоркського, Йельського, Колумбійського університетів, учениця Франца Боаса та Рут Бенедикт. Маргарет Мід внесла значні зміни у роботу антропологів по всьому світу. Методологія її досліджень була багата новими рішеннями. Перше, що вона зробила – вивчила мову, і це було новизною для антропологів, які раніше не вивчали мову своїх регіонів. Правду кажучи, спочатку вона володіла невеликою кількістю слів (приблизно 500 слів). Зокрема, на відміну від багатьох антропологів того часу, вона вирішила не проживати разом з місцевими жителями, а оселитися в родині американців, які проживали на острові [1].

Спогади про перші польові дослідження дозволять зрозуміти труднощі роботи антрополога в ті роки. Зокрема, недостатній професіоналізм в поєднанні з жагою відкриттів нерідко оберталися прорахунками та помилками у описі та інтерпретації фактів.

«Дорослішання на Самоа» справила величезне враження на читачів в 20-х роках ХХ століття. Опис життя на острові Самоа, яке зобразила Маргарет Мід, іноді виглядав занадто ідилічно, нагадуючи «щасливих дикунів» просвітницької літератури ХVІІІ століття. Однак цей факт не бентежив провідних науковців того часу. В результаті не тільки близькі до Боаса Рут Бенедикт і Роберт Лоуї, але і занадто критичний Маліновський назвали «Дорослішання на Самоа» визначним досягненням і навіть «абсолютно першокласним зразком описової антропології». Пізніше до них приєдналися такі авторитетні вчені як Бертран Рассел, Хелвок Єлліс, Леслі Уайт, Отто Клайберг, Джордж Девере, Джон Хонігман, Роберт Левайн та багато інших [1].

«Дорослішання на Самоа» Маргарет Мід до кінця свого життя вважала своєю найкращою книгою і ніколи не переробляла її, а тільки доповнювала її новими передмовами. Так, в передмові до останнього видання книги про Самоа (1973) дослідниця підкреслювала, що «... це було перше антропологічне польове

дослідження, яке було написане без зовнішніх ознак науковості, покликаних містифікувати неспеціалістів і вразити власних колег. Мені тоді здалося – і все ще здається, - що, якщо наші дослідження способу життя інших народів хотять мати будь-який смисл для народів індустріального світу, вони повинні писатися для них, а не запаковуватися в жаргон, зрозумілий лише спеціалістам» [2, 4].

Праця Маргарет Мід «Дорослішання на Самоа» стала однією з найбільш продаваних наукових етнографічних книг усіх часів. Про ступінь її популярності серед сучасників можна судити з наступного факту: в 1956 році журнал «Нью-Йоркер» опублікував дотепну карикатуру, яка зображала групу тубільних юнаків, яким вождь вручав книгу зі словами: «Молоді люди, ви досягли віку, коли вам саме час дізнатися обряди та ритуали, звичаї і табу нашого острова. Але замість того, щоб детально розповідати про них, я хочу просто подарувати кожному з вас по екземпляру чудової книги Маргарет Мід» [1].

Однак в наш час в деяких університетах Європи майбутніх антропологів застерігають від повторення помилок Маргарет Мід, в той час як в деяких навчальних закладах навіть і не згадують про полеміку у зв'язку з її дослідженнями.

Вперше питання про компетентність досліджень Мід перед світовим суспільством поставив австралійський вчений, професор антропології Австралійського університету Дерек Фрімен у своїй праці «Маргарет Мід і Самоа. Створення та розвінчання одного антропологічного міфа», де піддав критиці не тільки методологію, а конкретні висновки її важливої роботи [3].

Зі слів Фрімена, коли в квітні 1940 року він вперше приїхав на Самоа, він вірив кожному слову Маргарет Мід, але поступово зрозумів, що намальована нею картина не відповідає дійсності.

Мід пише, що самоанській культурі не властивий дух суперництва, а насправді там йде і завжди йшла жорстока боротьба за престиж та соціальний статус. На думку Мід, самоанці на рідкість миролюбні та не войовничі; в дійсності вся їх історія наповнена міжплемінними війнами, навіть Лаперуз відзначав їх войовничість. Попри твердженням Мід, самоанська культура потребує від людей абсолютної та безумовної покірності вищим вождям, і порушення дисципліни карається тут суворо та безжалісно. Така ж жорстока авторитарна дисципліна діє і в сімейному вихованні; самоанські діти цілком залежні від своїх

батьків і часто підлягають фізичному покаранню. Також Маргарет Мід завіряла про м'якість та податливість самоанського характеру, а Фрімен доводить, що самоанці – люди емоційно запальні, гордовиті, які володіють високорозвиненим почуттям власної гідності, образа якого може призвести навіть до самогубства [3].

Цілком невірно описані Мід і їх сексуальні звичаї. Самоанське суспільство ніколи не було «царством вільного кохання»; жіноча незайманість тут суворо оберігається, а її втрата вважається найбільшим безчестям. Всупереч наївним враженням юної Мід, чоловіча сексуальність у самоанців, як і в інших народах світу, має сильні елементи агресивності; самоанські юнаки вважають дефлорацію дівчини важливим особистим досягненням і доказом власної маскуліності. По кількості зґвалтувань на душу населення, згідно самоанській судовій статистиці, вивченою Фріменом, Західна Самоа стоїть на першому місці в світі, вдвічі випереджаючи США і в двадцять разів – Англію. Звичай моетотоло, тайного оволодіння сплячою дівчиною, зображений Маргарет Мід в романтичному світлі, в більшості випадків справжнє насилля [1].

Тезис Мід про плавкий, безконфліктний перехід самоанців від дитинства до зрілості спростовується високою кількістю правопорушень, самогубств, істерії та нервових захворювань серед самоанських підлітків та юнаків віком від 12 до 22 років; місцева статистика нічим не відрізняється від статистики інших країн.

Отже, книга Маргарет Мід зображає цілком перекручений вигляд «справжнього» Самоа, всі побудовані нею висновки, включаючи вихідні принципи культурного детермінізму, - лише «етнографічний міф», який слід відкинути і замінити більш науковою програмою.

Не дивлячись на своє відверто вороже ставлення до Маргарет Мід, Дерек Фрімен ніскільки не мав сумніву щодо її чесності та сумлінності. «Хибні погляди» Маргарет Мід він пояснює почасти методологічною недосконалістю, поганим знанням мови та специфічним підбором інформантів. Оселившись не серед тубільців, а в будинку знайомих американців, цим самим Мід несвідомо звузила коло своїх можливих людських контактів. Дівчата, яких вона розпитувала на досить делікатні сексуальні теми, могли насправді пожартувати над нею і повідомити молодій дослідниці те, що їй хотілося почути [1].

Книга Фрімена спричинила ефект зірваної бомби і викликала бурхливу полеміку як в науковій, так і в масовій пресі. Думки вчених, як правило, розділились. Те, що Мід зобразила занадто ідилічний образ Самоа, мало кого здивував. Але, визнаючи хибність міркувань Мід, недосконалість її польової техніки і схильність до широкого узагальнення, провідні американські етнографи Беатриса Уайтинг, Роберт Левайн, Джордж Маркус, Дебора Геверц та інші виступили на захист Маргарет Мід [1].

Але на фактичному рівні спір між Фріменом та Мід часом не можливо вирішити, так як далеко не всі дані зіставляються. По-перше, Мід побувала на Самоа в 20-ті роки, а Фрімен – в 60-ті роки, таким чином між їх польовими дослідженнями лежить часовий інтервал від 14 до 42 років. По-друге, вони проживали в різних частинах Самоа і цей факт теж наклав свій відбиток на дослідження: Фрімен вивчав населення Західного Самоа, який по багатьох параметрах відрізняється від населення Східного Самоа, який зобразила Маргарет Мід. По-третє, вони отримували інформацію з різних джерел: Фрімен опитував в основному одружених чоловіків та батьків родин, а Мід, в свою чергу, інформували молоді дівчата, отже і не дивно, що інформація досить відрізняється в деталях[3].

Таким чином, концепція Маргарет Мід в цілому залишилась в силі. Факт полягає в тому, що наші роздуми на цю проблему залежать від того, чийми очима дивитися на Самоа. Антропологія – це суб'єктивна наука, в якій багато залежить від особистості дослідника і його власних поглядів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кон, И.С. Маргарет Мид и этнография детства. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.litmir.net/br/?b=161011&p=125>. - Назва з екрану.
2. Mead M. Coming of age in Samoa. A Psychological Study of Primitive Youth for Western Civilization. Morrow. N.Y., 1973г., с. 297
3. Маргарет Мид. Культура и мир детства. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.pandia.ru/text/77/152/9906.php>. - Назва з екрану.

